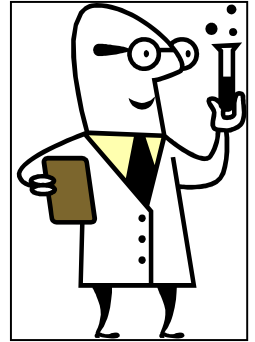

Sameindir, jónir og nafngiftir

Ítarefni: 3. kafli í Efnafræði I
eftir Hafþór Guðjónsson

Um heiti efna

- **Tvíefni:** efnasamband samsett úr tveim ólíkum atómum eða jónum.
- Tvíefnum er gefið heiti skv. alþjóðlegu kerfi, svonefndu **IUPAC-nafnakerfi**.
- Nafn **tvíefnis** er samsett úr **nöfnum frumefnanna** sem í því eru, auk endingar (-íð).
- Dæmi:
  - NaCl = natríum-klór-íð,   KBr = kalíum-bróm-íð
  - PCl₃ = fosfór-trí-klór-íð   LiF = lípíum-flúor-íð

Atóm

- Er minnsta magn frumefnis.
- Atóm eru örsmá.

Sameind

- Er gerð úr tveim eða fleiri atómum.
- Er minnsta eining efnasambands.
- Til þess að sundra sameind þarf **efnahvarf.**

Jónir (hún jónin, þær jónirnar!)

- Eru plús eða mínushlaðin atóm eða sameindir.
- Tákn jónar:
  - efnatákn frumefnis/efnasambands ásamt hleðslu.

Dæmi:

- Atómjónir: Mg^{2+} Br^- Fe^{2+} Fe^{3+}

- Sameindajónir: NH_4^+ NO_3^- CO_3^{2-}

Efnasamböndum er skipt í:

- **Sameindaefni:** gerð úr sameindum.

Dæmi: vatn (H_2O)   sykur ($\text{C}_6\text{H}_{12}\text{O}_6$)

- **Jónefni:** efni gerð úr + og -jónum.

Dæmi: Matarsalt (NaCl) úr Na^+ og Cl^-

Gifs (CaSO_4) úr Ca^{2+} og SO_4^{2-}

Í formúlu jónefnis er alltaf að finna jafnmargar plús- og mínushleðslur

Hvernig vitum við hvort efni er sameindaefni eða jónefni ?

- Efnasamband sem gert er úr **málm** og **málmleysingja** er **jónefni**.
- Efnasamband sem gert er úr **tveimur eða fleiri málmleysingjum** er **sameindaefni**.
- **Skoðaða jónatöflu** til að athuga hvort um er að ræða **sameindajónir**!

málmar

málmleysingjar

1 H																	2 He
3 Li	4 Be											5 B	6 C	7 N	8 O	9 F	10 Ne
11 Na	12 Mg											13 Al	14 Si	15 P	16 S	17 Cl	18 Ar
19 K	20 Ca	21 Sc	22 Ti	23 V	24 Cr	25 Mn	26 Fe	27 Co	28 Ni	29 Cu	30 Zn	31 Ga	32 Ge	33 As	34 Se	35 Br	36 Kr
37 Rb	38 Sr	39 Y	40 Zr	41 Nb	42 Mo	43 Tc	44 Ru	45 Rh	46 Pd	47 Ag	48 Cd	49 In	50 Sn	51 Sb	52 Te	53 I	54 Xe
55 Cs	56 Ba	57 La	72 Hf	73 Ta	74 W	75 Re	76 Os	77 Ir	78 Pt	79 Au	80 Hg	81 Tl	82 Pb	83 Bi	84 Po	85 At	86 Rn
87 Fr	88 Ra	89 Ac	104 Unq	105 Unp	106 Unh	107 Uns	108 Uno	109 Une	110 Umn								

58 Ce	59 Pr	60 Nd	61 Pm	62 Sm	63 Eu	64 Gd	65 Tb	66 Dy	67 Ho	68 Er	69 Tm	70 Yb	71 Lu
90 Th	91 Pa	92 U	93 Np	94 Pu	95 Am	96 Cm	97 Bk	98 Cf	99 Es	100 Fm	101 Md	102 No	103 Lr

Jónatafla

• Plúsjónir

Ál	Al ³⁺
Ammóníum	NH ₄ ⁺
Blý(II)	Pb ²⁺
Blý(IV)	Pb ⁴⁺
Gull(I)	Au ⁺
Gull(III)	Au ³⁺
Járn(II)	Fe ²⁺
Járn(III)	Fe ³⁺
Kóbalt(II)	Co ²⁺
Kóbalt(III)	Co ³⁺
Kopar(I)	Cu ⁺
Kopar(II)	Cu ²⁺
Silfur	Ag ⁺
Mangan(II)	Mn ²⁺
Tin(II)	Sn ²⁺
Tin(IV)	Sn ⁴⁺
Vetni	H ⁺

Mínusjónir

Asetat	C ₂ H ₃ O ₂ ⁻
Brómíð	Br ⁻
Brómat	BrO ₃ ⁻
Díkrómat	Cr ₂ O ₇ ²⁻
Fosfíð	P ³⁻
Fosfat	PO ₄ ³⁻
Hydríð	H ⁻
Hydroxíð	OH ⁻
Nítríð	N ³⁻
Nítrat	NO ₃ ⁻
Nítrit	NO ₂ ⁻
Permanganat	MnO ₄ ⁻
Karbíð	C ₂ ²⁻
Karbónat	CO ₃ ²⁻
Klóríð	Cl ⁻
Klórat	ClO ₃ ⁻
Klórít	ClO ₂ ⁻
Oxíð	O ²⁻
Súlfat	SO ₄ ²⁻
Súlfíð	S ²⁻

Athugið

- Efni sem enda á súrefni: **-oxíð**
  - Dæmi: áloxíð = Al_2O_3
- Efni sem enda á brennisteini: **-súlfíð**
  - Dæmi: járnsúlfíð = FeS
- Efni sem enda á nitri: **-nitríð**
  - Dæmi: kalíumnitríð = K_3N
- Efni sem enda á vetni: **-hydríð**
  - Dæmi: natríumhydríð = NaH

Formútur jónefna

- **Reglur um formúlu jónefnis:**
  - **Plúsjón** er ávallt rituð á undan.
  - Formúlan verður að innihalda **jafnmargar plús- og mínushleðslur** (heildarhleðsla jónefnis = 0).
  - Hafi jónirnar ekki jafnstórar hleðslur, verður að **margfalda** þær þannig að jafnvægi náist.

- **Dæmi:**

$$2(+1) - 2 = 0$$

Heiti jónefna

- **Nafn plúsjónar** er alltaf ritað **á undan** mínusjóninni.
- Nota skal **heiti jónanna** (sjá jónatöflu).
- **Sameindajónir** skal setja í **sviga** séu þær **fleiri en ein**.
- Dæmi:

– NaF heitir natriúmflúor**íð**

– $\text{Mg}_3(\text{PO}_4)_2$ er magnesíumfosfat

KMS – Al_2O_3 er álox**íð** (**súrál**)

ATH: PO_4^{3-} er
sameindajón!
Sjá jónatöflu.

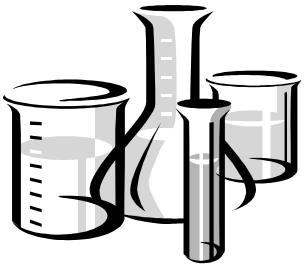
Heiti flóknari jónefna

- Dæmi: $\text{Zn}(\text{NO}_3)_2 = \text{sinknítat}$

Samsett jón – hefur sérheiti (jónatafla)

Zinkjón – sama heiti og frumefnið

- Geti frumefni myndað margar gerðir jóna:
  - hleðsla jónar táknuð með **rómverskum tölum**.
    - Dæmi: Fe^{+2} : járn(II) Fe^{+3} : járn(III)
  - Þá þarf að skoða hleðslu mínusjónar til að sjá hver hleðsla plúsjónar er:
  - FeSO_4 : ein **súlfatjón** = $\text{SO}_4^{2-} \implies$ járneið er Fe^{2+}
  - Efneið heitir þá: járn(II)súlfat

Heiti sameinda

- Oft eru til nokkrar útgáfur af sameindaefnum sem búin eru til úr sömu frumefnum.
- Dæmi um þetta væru nituroxíðin NO , NO_2 , N_2O og N_3O_2 .
- Ef sömu nafnareglur væru notaðar og hjá jónefnunum hétu þessi efni öll **nituroxíð**.

Forskeytin

- Notuð eru **grísk forskeyti** til að tákna fjölda atóma hvers frumefnis.
- Forskeytin eru:
Mónó- (1), dí- (2), trí- (3), tetra- (4), penta- (5), hexa- (6), hepta- (7), okta- (8), nona- (9), deka- (10)
- Forskeytið **mónó-** er **aldrei notað í byrjun heitis.**
- Forskeytið kemur **á undan efninu** sem það á við.
- **Dæmi:** NO er niturmónoxíð, NO₂ er niturdíoxíð, N₂O er díniturmónoxíð og N₃O₂ er tríniturdíoxíð

Verkefni

1. Ritaðu heiti efnanna:

2. Ritaðu formúlur efnanna:

brennisteinsdíoxíð, brennisteinstríoxíð,
niturmónoxíð, kolmónoxíð, díniturtríoxíð,
díniturpentaóxíð, tetrafosfórhexaóxíð.

3. Ritaðu heiti jónefnanna:

Svör

1. Ritaðu heiti efnanna:

dífosfórmónoxíð, fosfórdíoxíð,
fosfórmónoxíð, trífosfórdíoxíð.

2. Ritaðu formúlur efnanna:

3. Ritaðu heiti jónefnanna:

kalíumjoðið, natríumklóríð,
magnesíumoxíð, magnesíumklóríð,
magnesíumnítríð, járn(II)oxíð, járn(III)oxíð.